

ДЖУЛИАН БАРНС ТИШИНАТА

Превод от английски: Димитрина Кондева, —

chitanka.info

Има поне едно чувство, което се засилва у мен — копнежът да видя жеравите. По това време на годината се качвам на хълма и наблюдавам небето. Днес те не дойдоха. Имаше само диви гъски. Гъските щяха да изглеждат красиви, ако ги нямаше жеравите.

Един младеж от някакъв вестник се постара да разнообрази деня ми. Говорихме за Омир, говорихме за джаз. Той не беше чувал, че в „Певецът на джаз“ са използвали моя музика. Понякога невежеството на младите ме поразява. Такова невежество е един вид тишина.

След два часа лукаво ми зададе въпроса композирам ли нещо ново. Усмихнах се. Попита ме какво става с Осмата симфония. Сравних музиката с крилете на пеперуда. Той каза, че критиците ме смятат за „изчерпан“. Усмихнах се. Някои — не той, разбира се — ме обвинявали, че сега, когато получавам държавна пенсия, не си давам много труд. Попита ме кога точно ще завърша новата си симфония. Повече не се усмихнах.

— Ето, вие ми пречите да я завърша — отвърнах аз и разклатих звънеца, за да дойдат да го изпратят.

Исках да му кажа, че когато бях млад композитор, оркестрирах пиеса за два кларинета и два фагота. Това беше проява на оптимизъм от моя страна, защото по онова време в страната имаше само двама фаготисти, единия болен от туберкулоза.

Младите са много напористи. Държат се като мои врагове! Стараеш се да проявяваш бащинско отношение, а те нехаят. Може би с основание.

Творецът, то се знае, остава неразбран. Това е нормално и след време свикваш. Просто повтарям и настоявам за едно нещо: да бъда правилно неразбран.

Писмо от К., който е в Париж. Притеснява се, че темпото не е отбелязано ясно. Държи да потвърдя някои детайли. Исква указания за

темпото на Алегро по метронома. Пита дали *doppo piu lento* при буква К във втората част се отнася само за три такта. Отговарям му, маестро К., не желая да възразявам на намеренията ви. В края на краищата — простете, ако ви звучи самонадеяно — човек може да изрази истината по повече от един начин.

Спомням си разговора ми с Н. за Бетовен. Той смяташе, че когато колелата на времето се повъртят още малко, най-хубавите симфонии на Моцарт пак ще ги има, докато Бетовеновите ще тънат в забора. Типично за различията помежду ни. Не храня към Н. същите чувства, каквито към Бузони и Стенхамар.

Чувам, че господин Стравински намира творчеството ми за слабо. Приемам го като най-големия комплимент, който съм получавал през целия си дълъг живот! Господин Стравински е от онези композитори, които се люшкат между Бах и последните моди. Но техниката на музиката не се научава от черните дъски и пюпитрите в училище. В това отношение мистър И. С. е най-големият отличник на класа. Но когато някой сравни моите симфонии с неговите мъртвородени отрочета...

Един френски критик, който се чудеше как да разгроми моята Трета симфония, цитира Гуно: „Само Бог твори в до мажор.“ Именно.

С Малер веднъж разисквахме композицията. Според него симфонията трябвало да наподобява света и да съдържа всичко. Отвърнах, че същината на симфонията е формата: тъкмо строгостта на стила и безкрайната логика изграждат вътрешната връзка между мотивите.

Когато музиката е литература, тя е слаба литература. Музиката започва там, където свършва словото. Какво следва, когато музиката

свърши? Тишина. Всички други изкуства се стремят към състоянието на музиката. А музиката към какво се стреми? Към тишина. В такъв случай аз съм успял. Сега съм известен с дългото си мълчание както навремето с музиката си.

Разбира се, още композирам някакви мелодийки. Поздравително интермецо за рождения ден на новата съпруга на братовчедата С., която не е толкова уверена с педалите, колкото си въобразява. Бих могъл да отговоря на повика на държавата, на исканията на десетки села, готови да развоят знамената. Но това ще е преструвка. Моето пътуване е към края си. Дори враговете ми, които не понасят творчеството ми, признават, че в него има логика. Логиката на музиката в крайна сметка води до тишина.

А. проявява сила на характера, която на мен ми липсва. Неслучайно е генералска дъщеря. Другите ме виждат като прочут човек със съпруга и пет дъщери, наперен петел сред кокошките. Казват, че А. се е пожертвала в името на моята кариера. Но пък аз пожертвах своя живот в името на изкуството си. Много добър композитор съм, но като човек... хм, това е друга тема. И все пак я обичах и двамата сме изживели някои щастливи моменти. Когато я срещнах, за мен тя беше Малката русалка, нарисувана от Йозефсон, приспиваща своя рицар сред теменужките. Но нещата станаха по-трудни. Появиха се демоните. Сестра ми в психиатричната клиника. Алкохолът. Неврозата. Меланхолията.

Горе главата! Смъртта е на две крачки.

Ото Андерсон така детайлно е изработил семейното ми дърво, че ми прилява.

Някои хора ме смятат за тиранин, защото винаги съм забранявал на петте ми дъщери да пеят или да свирят в къщата. Никакви весели скрибуцания на некомпетентна цигулка, никакво запъхтяно напъване

на изтормозена флейта. Какво — никаква музика в дома на великия композитор! Но А. ме разбира. Тя знае, че музиката трябва да се роди от тишината. Да дойде от нея и да се върне в нея.

* * *

Самата А. също използва тишината като средство. Имам — Господ ми е свидетел — много трески за дялане. Никога не съм твърдял, че съм от съпрузите, за които сипят хвалби в църквите. След Гьотеборг тя ми написа писмо, което ще нося със себе си, докато не предам богу дух. Но в нормални дни не ми трие сол на главата. И за разлика от всички други никога не ме пита кога ще завърша Осмата. Просто действа, без да ми пречи. Нощем пиша музика. Не, нощем седя на бюрото си с бутилка уиски и се опитвам да работя. По-късно се събуждам с глава върху партитурите, а ръката ми стиска голия въздух. А. е прибрала уискито, докато съм спал. Не говорим за това.

Алкохолът, който по едно време оставих, сега е най-верният ми другар. И най-отзивчивият!

Излизам да обядвам сам и размишлявам над морала. Или пък отивам в Кемп, в Социететсхузет или Кьониг да обсъдя с някого тази тема. Странният въпрос относно *Man lebt nur einmal*^[1]. В Кемп сядам на масата с лимоните, тъй да се каже. Тук е разрешено — всъщност е задължително — да се говори за смъртта. Много дружески разговор. На А. това не ѝ харесва.

При китайците лимонът е символ на смъртта. Ето, онова стихотворение от Анна Мария Ленгрен — „Погребан с лимон в ръка“. Точно така. А. би се опитала да го забрани, понеже било черногледо. Но кому, ако не на един труп, е разрешено да бъде черноглед?

* * *

Днес чух жеравите, но не ги видях. Облаците бяха много ниско. Но както си стоях на хълма, чух отгоре да долита мощният крясък, който издават, когато се отправят на юг. Невидими те бяха дори още по-красиви, по-тайнствени. Отново ми дават урок по мелодичност. Музиката им, музиката ми, музиката. Това е тя. Стоиш си на един хълм и иззад облаците чуваш звуци, които пронизват сърцето ти. Музиката — дори моята — винаги се отправя на юг, незабележимо.

Сега, когато приятелите ме изоставят, не мога вече да кажа дали е заради моя успех или заради моя провал. Такава е старостта.

Може би съм труден човек, но не чак дотам. През целия ми живот, когато съм отсъствал, са знаели къде да ме намерят — в най-хубавите ресторанти, където сервират стриди и шампанско.

Когато отидох в Съединените щати, американците се учудиха, че никога през живота си не съм се бръснал сам. Реагираха, сякаш съм някакъв аристократ. Но аз не съм, дори не се преструвам на такъв. Просто съм от онези, които са решили да не си губят времето, като се бръснат сами. Нека други го вършат вместо мен.

Не, не е вярно. Труден човек съм, като баща ми и дядо ми. И то в още по-тежка форма, защото съм човек на изкуството. А също и защото моят най-верен и най-отзивчив другар влошава нещата. Малко са дните, които мога да нарека безалкохолни. *Sine alc.* Трудно се пише музика, когато ръцете ти треперят. И трудно се дирижира. В много отношения животът на А. с мен е истинско мъченичество. Признавам го.

Гьотеборг. Преди концерта съм изчезнал. Не могли да ме намерят на обичайните места. А. си скъсала нервите. Въпреки това влязла в залата, молейки се нещата да се оправят. За нейна изненада съм излязъл на сцената точно навреме, поклонил съм се и съм вдигнал палката. След няколко такта от увертюрата, каза ми тя, съм спрял да дирижирам, сякаш е репетиция. Публиката била озадачена, оркестърът още повече. После отново съм вдигнал палката и съм започнал отначало. Оттам нататък, твърдеше тя, последвал хаос. Почитателите ми изпаднаха във възторг, пресата откликна с уважение. Но аз вярвам

на А. След концерта, заобиколен от приятели пред залата, съм извадил бутилка уиски от джоба си и съм я разбил в стълбите. Нямам спомен от онази вечер.

Вече у дома, докато кротко си пиех сутрешното кафе, тя ми подаде писмо. След трийсетгодишен брак А. ми написа писмо в собствения ми дом. Оттогава насам думите ѝ не излизат от главата ми. Казваше ми, че съм безполезен малодушник, който търси в алкохола убежище от проблемите и си въобразява, че пиенето ще му помогне да създаде нови шедеври. Но жестоко съм се лъжел. Във всеки случай тя нямало никога повече да се излага на публичното унижение да ме гледа как дирижирам пиян.

Дума не казах в отговор, нито устно, нито писмено. Постарах се да ѝ отвърна на дело. Тя остана вярна на писмото си и не ме придружи до Стокхолм, нито до Копенхаген или Малмьо. Винаги нося със себе си писмото ѝ. На плика съм написал името на най-голямата ни дъщеря, та след смъртта ми да научи какво се казва в него.

* * *

Колко ужасна е старостта за един композитор! Нещата не стават така бързо, както едно време, а самокритиката придобива невероятни размери. Другите виждат само славата, аплодисментите, официалните вечери, държавната пенсия, преданото семейство, поклонници отвъд океаните. Забелязват, че ризите и обувките ми са правени по поръчка в Берлин. На осемдесетия ми рожден ден сложиха лика ми на пощенска марка. Ното *diurnalis* уважава тези лъскавини на успеха. Но аз гледам на *homo diurnalis* като на най-нисщата форма на човешки живот.

Помня деня, когато приятелят ми Тойво Кула бе погребан в студената земя. Беше смъртоносно прострелян в главата от йегерите и след няколко седмици умря. На погребението му размишлявах колко окаян е жребият на твореца. Толкова труд, талант и кураж, а сетне всичко свършва. Да си неразбран, а после забравен, такъв жребий е отреден на твореца. Моят приятел Лагерборг споделя възгледите на Фройд, според когото творецът използва изкуството като средство за

бягство от неврозата. Създаването му компенсирало неспособността да се отдадеш изцяло на живота. Е, това е просто разработка на Вагнеровото мнение. Вагнер твърдял, че ако се радваме пълноценно на живота, няма да изпитваме нужда от изкуството. Според мен те гледат нещата наопаки. Не отричам, разбира се, че творецът има много свръхчувствителни страни. Тъкмо аз ли ще го отрека? Наистина съм невротичен и често съм нещастен, но това е по-скоро последица от факта, че съм творец, а не причина. Когато се целим толкова нависоко и тъй често стреляме напразно, как няма да си докараме невроза? Не сме трамвайни кондуктори, които гледат само да продупчат билетите и да обявят правилно спирките. Освен това мога да отговоря на Вагнер много просто: как тъй пълноценният живот ще пропусне едно от най-висшите удоволствия, насладата от изкуството?

Теориите на Фройд не включват възможността конфликтът на композитора на симфонии — да обожествиш и после да изразиш закони за движението на нотите, които ще бъдат завинаги — да се окаже по-голямо постижение от смъртта в името на краля или родината. Да умрат за тях могат мнозина, а саденето на картофи и продупчването на билети и други такива полезни неща могат да се вършат от почти всеки.

Вагнер! От неговите богове и герои ме полазват тръпки вече петдесет години.

В Германия ме заведоха да слушам някаква нова музика. Казах им: „Вие произвеждате коктейли от много цветове. А ето ме мен с чиста студена вода.“ Моята музика е разтопен ред. В движението ѝ можеш да усетиш замръзналото ѝ начало, в звученето ѝ можеш да доловиш първоначалната тишина.

Попитаха ме коя чужда страна проявява най-голямо разбиране към творбите ми. Англия, отвърнах. Тя е земята, лишена от шовинизъм. При едно посещение имиграционният служител ме позна. Запознах се с мистър Вон Уилямс; разговаряхме на френски,

единствения ни общ език, освен музиката. След един концерт произнесох реч. Казах, че тук имам много приятели и, естествено, надявам се, врагове. В Борнмът един студент ме поздрави и спомена, с цялото си простодушие, че не могъл да си позволи да дойде до Лондон, за да чуе Четвъртата ми симфония. Мушнах ръка в джоба си и казах: „Ще ви дам ein Pfund Sterling.“

Моята оркестровка е по-добра, отколкото на Бетовен. И темите ми са по-добри. Но той е роден в страна, прочута с виното си, а аз в земя, където почитат изварата. Талант като моя, да не кажа гений, не може да се храни в мандра.

По време на войната архитектът Нордман ми изпрати колет във форма на калъф за цигулка. И наистина беше калъф за цигулка, но вътре имаше пушен агнешки бут. В знак на признателност написах „Приумицата на Фридолин“ и я изпратих на Нордман. Знаех, че за удоволствие пее в една капела. Благодарих му за *le délicieux violin*^[2]. По-късно друг ми изпрати кутия миноги. В отговор му посветих хорал. Казах си, че нещата са се обърнали наопаки. Когато творците са имали покровители, те са създавали музика и докато са композирали, са били сити. Сега на мен ми пращат храна и аз се отблагодарявам с музика. Това е по-безразборна практика.

Диктониус нарече моята Четвърта „тричена симфония“, имайки предвид старото време, когато бедняците са смесвали брашното със ситно смяна дървесна кора. Хлябът от трици не бил най-хубавият, но обикновено засищал глада. Калиш каза, че Четвъртата изразявала мрачно и неприязнено отношение към живота.

На младини се наскърбявах от критиката. Сега, ако изпадна в меланхолия, препрочитам неприятните думи за работите ми и безмерно се ободрявам. Казвам на колегите си: „Винаги помнете, че няма град в света, който да е издигнал паметник на някой критик.“

На погребението ми ще свирят в бавно темпо Четвъртата. Искам да ме сложат в ковчега с лимон в ръката, написала тези ноти.

Не, А. ще изтръгне лимона от мъртвата ми ръка, както изтръгва шишето уиски от живата. Но няма да отмени указанията ми за „тричената симфония“.

Горе главата! Смъртта е на две крачки.

За моята Осма, само за нея питат. Кога ще я завършите, маестро? Кога ще можем да я издадем? Или поне въведението? Ще я предложите ли на К. да я дирижира? Защо ви отнема толкова време? Защо кокошката спря да ни снася златни яйца?

Господа, може да има нова симфония, а може и да няма. Пиша я вече десет-двайсет години, всъщност почти трийсет. Вероятно ще са ми нужни повече от трийсет. А току-виж, не излязло нищо дори и след толкова години. Може пък да изгори в огъня. Огън, последван от тишина. Така завършва всичко в крайна сметка. Но ако ще съм неразбран, господа, да съм правилно неразбран. Аз не избирам тишината. Тя ме избира.

Именият ден на А. Пожелава да идем за гъби. Пумпалките никнат в гората по това време. Е, това не е моето форте. С много старание, талант и кураж намерих пумпалка, една-единствена. Откъснах я, доближих я до носа си, подуших я и благоговейно я поставих в кошничката на А. После избърсках боровите иглички от маншетите си и се върнах вкъщи с чувство на изпълнен дълг. По-късно свирихме дуети. *Sine alc.*

Голямо аутодафе на ръкописи падна. Събрах ги в коша за пране и в присъствието на А. започнах да ги горя в камината на трапезарията. Тя не издържа дълго и напусна. Аз си довърших полезната дейност. Накрая бях по-спокоен и по-ведър. Беше щастлив ден.

Нещата не вървят така бързо, както навремето... Самата истина. Но защо трябва да очакваме последната част на живота да е *rondo allegro*? Как да я маркираме най-подходящо? *Maestoso*? Малцина имат

този късмет. *Largo* — пак е доста претенциозно. *Largamente e appassionato*? Да, последната част би могла да започне така — както беше в Първата ми симфония. Но в живота това не води до *allegro molto*, при което диригентът изтръгва от оркестъра все по-бързо темпо и мощ. Не, за финала животът е сложил един пияница на подиума, старец, който не познава собствената си музика, глупак, който не прави разлика между репетиция и изпълнение пред публика. Да го маркираме като *tempo buffo*? Не, измислих. Ще напишем просто *sostenuto* и ще оставим на диригента да решава. В края на краищата истината може да бъде изразена по различни начини.

Днес излязох на обичайната си сутрешна разходка. Застанах на хълма и се загледах на север. „Птици от младостта ми! — изкрещях към небето. — Птици от младостта ми!“ Зачаках. Денят бе натезал от облаци, но поне този път жеравите летяха под тях. Когато приближиха, един се откъсна от ятото и се понесе право към мен. Вдигнах ръце да го приветствам, докато бавно ме обикаляше с ековит крясък, след което полетя към ятото за дългото пътуване на юг. Гледах, докато очите ми се премрежиха, слушах, докато ушите ми престанаха да чуват, и пак настъпи тишина.

Бавно поех към къщи. Застанах на прага и пожелах лимон.

[1] Веднъж се живее (нем.). — Б.пр. ↑

[2] Вкусната цигулка (фр.). — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.